

УДК 378.043.2-056.2/3

DOI: [https://doi.org/10.33272/2522-9729-2020-4\(193\)-74-81](https://doi.org/10.33272/2522-9729-2020-4(193)-74-81)

Калініченко Ірина

ORCID iD <http://orcid.org/0000-0003-3079-270X>

МОДЕЛЮВАННЯ ПРОЦЕСУ ПІДГОТОВКИ ПЕДАГОГІЧНИХ ПРАЦІВНИКІВ ЗАКЛАДІВ ОСВІТИ ДО РОБОТИ В УМОВАХ ІНКЛЮЗИВНОГО ОСВІТНЬОГО СЕРЕДОВИЩА

- A** *Висвітлено генезис науково-теоретичних підходів до проблеми формування інклюзивного освітнього середовища, яке сприяє ефективній соціалізації та адаптації дітей з особливими освітніми потребами у суспільстві. З'ясовано зміст понять «інклюзія», «інтеграція», «інклюзивне освітнє середовище», «діти з особливими освітніми потребами», «інклюзивна компетентність». Проаналізовано систему освітніх послуг для осіб з особливими освітніми потребами: психолого-педагогічні та корекційно-розвиткові заняття; реалізація Індивідуальної програми розвитку (адаптація/модифікація навчального матеріалу, підходів тощо); педагогічний супровід асистента вихователя; соціальний супровід асистента дитини. Теоретично обґрунтовано організаційно-педагогічну модель підготовки педагогічних працівників щодо роботи з дітьми з особливими освітніми потребами в загальноосвітньому просторі*

Розглянуто структурні компоненти інклюзивного освітнього середовища: курикулум (адаптація та модифікація структури та змісту навчальних планів, диференціація у стилі, методах навчання та оцінювання); універсальний дизайн (фізична доступність, безпека, інформативність, зручність); матеріально-технічна база (навчально-матеріальна база: кабінети психологічного розвантаження, сенсорні кімнати, з відповідним обладнанням, різні технічні засоби навчання, включаючи комп'ютер та відеотехніку, засоби наочності для дітей із різними категоріями освітніх потреб) і навчально-методичний комплекс (медіатека, корекційні засоби навчання); людський фактор (інклюзивна компетентність педагога).

Розкрито основні аспекти моделі взаємозв'язку теорії і практики формування інклюзивного освітнього середовища області.

Ключові слова: модель; інклюзія; інтеграція; діти з особливими освітніми потребами; інклюзивне освітнє середовище; інклюзивна компетентність

- S** **Kalinichenko Iryna. On Modeling the Process of Training Educators of Education Institutions to Work in an Inclusive Education Environment.**

The genesis of scientific and theoretical approaches to the problem of forming an inclusive education environment, which contributes to the effective socialization and adaptation of children with special educational needs in society is highlighted. The meaning of the terms «inclusion», «integration», «inclusive educational environment», «children with special educational needs», «inclusive competence» is clarified. The system of educational services for people with special educational needs is analyzed: psychological, pedagogical, correctional and developmental classes; implementation of the Individual development program (adaptation/modification of learning and teaching content, approaches, etc.), pedagogical support of the educator's assistant; social support of the child's assistant. The organizational and pedagogical model of educators' training to work with children with special educational needs in the general secondary education space is theoretically substantiated. The structural components of an inclusive education environment are considered: curriculum (adaptation and modification of the structure and content of curricula, differentiation in style, teaching and assessment methods); universal design (physical accessibility, security, in formativeness, convenience); material and technical support (learning and training equipment: psychological unloading rooms, sensory rooms with the appropriate equipment, various technical means for education, including computer and video equipment, visual aids for children with different categories of educational needs), educational and methodical complex (media library, corrective teaching aids); human factor (inclusive competence of the teacher).

Key words: model; inclusion; integration; children with special educational needs; inclusive education environment; inclusive competence

Калініченко Ірина Олександрівна, кандидатка педагогічних наук, завідувачка кафедри педагогічної майстерності та інклюзивної освіти, Полтавський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти ім. М. В. Остроградського, Україна

Kalinichenko Iryna, Candidate of Pedagogical Sciences, Head of the Department of Pedagogical Skills and Inclusive Education, Poltava M. V. Ostrogradsky Regional Institute of In-Service Teacher Training, Ukraine

E-mail: kalinichenko5100@gmail.com

Постановка проблеми та її актуальність. Ключовими засадами державної політики у сфері освіти та принципами освітньої діяльності є: людиноцентризм; верховенство права; забезпечення якості освіти та якості освітньої діяльності; створення рівного доступу до освіти без дискримінації за будь-якими ознаками, у тому числі за ознакою інвалідності; розвиток інклюзивного освітнього середовища, у тому числі у закладах освіти, найдоступніших і наближених до місця проживання осіб з особливими освітніми потребами; забезпечення універсального дизайну та розумного пристосування. Ці принципи відображено в низці міжнародних (Всесвітня декларація «Освіта для всіх», Саламанкська Декларація, Програма дій щодо освіти осіб з особливими освітніми потребами, Дакарська Декларація) і українських (Закон України Про освіту), «Про повну загальну середню освіту», Концепція розвитку інклюзивної освіти, Порядок організації діяльності інклюзивних груп у закладах дошкільної освіти, Порядок організації інклюзивного навчання у загальноосвітніх навчальних закладах, Порядок організації інклюзивного навчання у закладах професійної (професійно-технічної) освіти, Порядку організації інклюзивного навчання у закладах вищої освіти тощо) нормативно-правових документах.

Педагоги, які працюють в умовах інклюзивної освіти, потребують допомоги в організації освітнього процесу, спрямованого на поліпшення когнітивного, моторного, мовного, соціального та емоційного розвитку дитини з особливими освітніми потребами, а також опанування нею нових компетентностей, незважаючи на наявність дефекту. Адже тривалий час теорія і практика навчання цієї категорії дітей була зорієнтована винятково на специфіку психофізичного порушення та їхню трудову адаптацію.

У зв'язку з цим постає проблема створення моделі взаємозв'язку теорії та практики формування інклюзивного освітнього середовища області та системи підвищення кваліфікації педагогічних працівників для роботи в умовах інклюзивної освіти, оскільки для забезпечення якісного навчання дітей з особливими освітніми потребами вчителі мають опанувати нові способи організації освітнього процесу та сучасні методики диференційованого й особистісно орієнтованого викладання.

Отже, інклюзивна освіта є не лише однією з фундаментальних засад розвитку освіти, але й філософією розуміння участі людини у житті суспільства.

Мета статті: розкрити основні аспекти моделювання процесу підготовки педагогічних працівників закладів

освіти області до роботи в умовах інклюзивного освітнього середовища.

Аналіз попередніх досліджень і публікацій. Дослідження проблематики організації освітнього процесу дітей з особливими освітніми потребами охоплюють такі аспекти: міжособистісне спілкування дітей з особливими освітніми потребами з іншими здоровими членами суспільства (Л. Борщевська, Е. Даніелс, І. Зверева, О. Зотова, Ю. Івашина, Р. Кравченко, К. Стаффорд); розвиток здібностей дитини з особливими освітніми потребами без відриву від сім'ї та при подальшому інтегруванні її у сучасне середовище (В. Бондар, В. Ляшенко, А. Маллер, В. Синьов); інтеграція дітей і молоді з інвалідністю, особливості корекційно-виховної роботи (Ю. Бойчук, Т. Євтухова, В. Засенко, М. Сварник, П. Таланчук, М. Шеремет); зарубіжний досвід шляхів і засобів соціальної інтеграції дітей з особливими освітніми потребами (М. Айшервуд, М. Малофєєв, Г. Стангвік, Л. Шипіцина, Є. Ямбург); вплив соціальних факторів на розвиток дітей з особливими освітніми потребами (Ю. Александровський, Ф. Березін, Т. Бутенко, Т. Власова, Дж. Джонс, Т. Лещинська, М. Певзнер); підготовка сучасного вчителя до роботи з дітьми, які мають особливі освітні потреби (А. Колупаєва, В. Тарасун, О. Таранченко, В. Бондар, Л. Савчук, Н. Назарова).

Викладення основного матеріалу. Нині в Україні термінологія інклюзивної освіти проходить період свого становлення. Тому правильне використання і розуміння тих чи інших понять і термінів із позицій соціальної, а не медичної моделей інвалідності, є дуже важливою. На відміну від медичної моделі, яка за основну мету має змінити та пристосувати людину з інвалідністю, соціальна, розглядає інвалідність як сукупність перешкод у ставленні, поведінці, просторі, що перешкоджають повній участі людини з обмеженими можливостями в житті суспільства та наголошує на необхідності побудови інклюзивного суспільства. Інклюзія в освіті – це ступінь інклюзії в суспільстві, одна з гуманітарних ідей його розвитку.

У сучасній світовій освітній політиці розрізняють декілька підходів до навчання дітей з особливими освітніми потребами. Основні з них: мейнстрімінг, інтеграція, інклюзія.

Мейнстрімінг (англ. mainstreaming – загальний потік) – це розширення соціальних контактів між дітьми з особливими освітніми потребами та їхніми ровесниками [7]. Тобто, створення в складі закладів загальної середньої освіти спеціальних класів, коли стосунки між дітьми з особливими освітніми потребами та їхніми однолітками

можливі лише в позаурочний час, але вони нетривалі та досить обмежені.

Розширення соціальних контактів призводить до інтеграції. Термін «інтеграція» походить від латинського слова «integrare» – доповнювати; цілісний. У педагогіці термін «соціальна інтеграція» з'явився у ХХ ст. і застосовувався переважно стосовно проблем расових, етнічних меншин, а з 60-х років ХХ ст. увійшов у мовний обіг на європейському континенті і почав використовуватися у контексті проблем осіб з обмеженими можливостями. Отже, термін «інтеграція» почав означати зусилля, спрямовані на залучення дітей з особливими освітніми потребами до навчання у звичайних школах та пристосування їх до умов закладів загальної середньої освіти.

У зазначеному контексті виділяють декілька типів інтеграції: соціальна інтеграція – це залучення дітей з особливими освітніми потребами до участі разом з іншими дітьми у позакласній діяльності (екскурсії, масові заходи), однак вони не навчаються разом; функціональна інтеграція – це коли діти з особливими освітніми потребами спільно навчаються з іншими дітьми в одній школі. Існує два типи такої інтеграції: часткова й абсолютна. За часткової інтеграції діти з особливими освітніми потребами навчаються в окремому спеціальному класі або відділенні школи і відвідують тільки окремі загальноосвітні заходи, тоді як за абсолютної інтеграції діти проводять весь час у загальноосвітніх класах. Саме останній тип і є повноцінним інклюзивним навчанням.

У Саламанкській декларації наголошується на тому, що «Інтеграція дітей та молоді з особливими освітніми потребами відбувається найкраще в рамках інклюзивних шкіл, які повинні приймати всіх дітей, незважаючи на їхні фізичні, інтелектуальні, соціальні, емоційні, мовні чи інші особливості» [11, с. 23].

Однак терміни «інтеграція» та «інклюзія» відмінні за своїми концептуальними підходами. Зокрема, документ «Міжнародні консультації з питань навчання дітей з особливими освітніми потребами» зазначає, що «...інтеграція визначається як зусилля, спрямовані на введення дітей у регулярний освітній простір. Інклюзія – це політика та процес, який дає змогу всім дітям брати участь у всіх програмах». Відмінність у підходах полягає у визначенні того факту, що ми змінюємо суспільство, щоб воно враховувало і пристосовувалось до індивідуальних потреб людей, а не навпаки [2, с. 11].

Англійське дієслово «inclusion» перекладається як «утримувати, включати, мати місце в своєму складі». На відміну від інтеграції сам термін «інклюзія» має одностороннє значення і передбачає «включення когось» (дитини з особливими освітніми потребам) «кудись» (в масові заклади освіти), але як результат можемо отримати наявність у деякому середовищі «чужорідного тіла». Так, у мінералогії інклюзією (включенням) у мінерали (з англ. «inclusions in minerals») називають «сторонні тверді, рід-

кі і газоподібні тіла, захоплені мінералами при зростанні і захоплені всередині кристалів». У біології включення (інклюзія) найчастіше трапляються в рослинних клітинах і від органел (структурних компонентів клітини) відрізняються тим, що вони тимчасові. Тому термін «інклюзія» є досить гіпотетичним і, як результат, ті, хто «включаються», не завжди стають повноправними учасниками загального дружнього учнівського колективу.

Поняття «inclusion» за кордоном (США, Канада, Великобританія), де існує 50-річний досвід соціальної інтеграції дітей з особливими потребами, приходить на зміну поняттю «інтеграція» і відображає нові погляди не лише на освіту, але й місце людини в суспільстві. Адже механічне поєднання (інтеграція) в одному класі дітей з особливими освітніми потребами і зі звичайним розвитком не означає повноцінної участі перших у житті класу. Мета ж інклюзивної школи – дати всім учням повноцінне соціальне життя, активну участь у колективі, тим самим забезпечуючи найповнішу взаємодію й турботу одне про одного як членів суспільства.

Розводячи терміни «інтеграція» та «інклюзія», важливо підкреслити, що перша може бути наслідком другої, але не навпаки. Соціальна інклюзія на індивідуальному рівні повинна включати три компоненти: включення у групу; включення у діяльність; відчуття включення (позитивний емоційний контакт зі соціумом). Очевидно, що певні характеристики повинен мати і соціум, який буде сприяти активізації інклюзивних процесів. Інклюзивне суспільство – це відкрите суспільство, що приймає індивідуальні включення.

Однією з ключових ідейних новацій нового базового Закону України «Про освіту» [4] є інклюзивне навчання, однак у попередній його редакції про інклюзію взагалі не йдеться. Люди з інвалідністю згадуються в ньому лише в контексті організації харчування учнів із додатковими потребами, або втрати працездатності педагога. З прийняттям нового закону чітко визначено поняття особи з особливими освітніми потребами. Це «особа, яка потребує додаткової постійної чи тимчасової підтримки в освітньому процесі з метою забезпечення її права на освіту» [там само].

Поширеною є думка, що інклюзивне навчання – це лише навчання дітей із певними діагнозами, захворюваннями, в тому числі з інвалідністю, у класах закладів загальної середньої освіти. Проте до категорії таких осіб можуть підпадати не тільки учні з інвалідністю, а й внутрішньо переміщені особи, діти-біженці та діти, які потребують додаткового та тимчасового захисту, особи, які здобувають спеціалізовану освіту та/або можуть прискорено опанувати зміст навчальних предметів, учні з особливими мовними освітніми потребами (наприклад, ті, які здобувають загальну середню освіту мовами, що не належать до слов'янської групи мов) тощо.

Отже, інклюзивне навчання – це система освітніх послуг, гарантованих державою, що базується на принципах не-дискримінації, врахування багатоманітності людини, ефективного залучення та включення до освітнього процесу всіх

його учасників. Зазначені послуги можуть отримати особи з особливими освітніми потребами на всіх рівнях освіти, починаючи із закладу дошкільної освіти і закінчуючи закладом професійної або вищої освіти [там само] (табл. 1):

Таблиця 1

Система освітніх послуг для осіб з особливими освітніми потребами

Складники системи освіти	Види послуг	Нормативно-правовий документ
дошкільна освіта	- психолого-педагогічні та корекційно-розвиткові заняття; - реалізація Індивідуальної програми розвитку (адаптація/модифікація навчального матеріалу, підходів тощо); - педагогічний супровід асистента вихователя; - соціальний супровід асистента дитини	Постанова КМУ «Про затвердження Порядку організації діяльності інклюзивних груп у закладах дошкільної освіти» від 10 квітня 2019 р. № 530
повна загальна середня освіта	- психолого-педагогічні та корекційно-розвиткові заняття; - реалізація Індивідуальної програми розвитку (адаптація/ модифікація навчального матеріалу, підходів тощо); - педагогічний супровід асистента вчителя; - соціальний супровід асистента дитини	Постанова КМУ «Про затвердження Порядку організації інклюзивного навчання у загальноосвітніх навчальних закладах» від 15 серпня 2011 р. № 872 (зі змінами)
позашкільна освіта	- реалізація Індивідуальної програми розвитку (адаптація/ модифікація навчального матеріалу, підходів тощо);	Постанова КМУ «Про організацію інклюзивного навчання в закладах позашкільної освіти» від 21 серпня 2019 р. № 779
професійна (професійно-технічна) освіта	- реалізація Індивідуальної програми розвитку (адаптація/ модифікація навчального матеріалу, підходів тощо); - психолого-педагогічні та корекційно-розвиткові заняття; - педагогічний супровід асистента майстра виробничого навчання, асистент викладача; - соціальний супровід асистентом учня	Постанова КМУ «Про затвердження Порядку організації інклюзивного навчання у закладах професійної (професійно-технічної) освіти», від 10 липня 2019 р. № 636
вища освіта	- реалізація Індивідуального навчального плану здобувача освіти з особливими освітніми потребами; - психолого-педагогічний (психолого-андрагогічний) супровід; - соціальний супровід асистентом.	Постанова КМУ «Про затвердження Порядку організації інклюзивного навчання у закладах вищої освіти» від 10 липня 2019 р. №635

Інклюзія – це бути включеним у життя і брати в ньому участь, використовуючи власні можливості в щоденній діяльності в якості члена громади. Інклюзія – це коли ти є частиною того, що й інші, коли тебе приймають і обіймають, як того, що до них належить. Інклюзія може мати місце в школі, церкві, на ігровому майданчику, на роботі та відпочинку.

Для успішного входження в суспільство дітей з особливими освітніми потребами необхідна організація їх навчання і виховання в інтегрованих умовах, що забезпечить соціальний, емоційний і когнітивний розвиток кожної дитини з особливостями психофізичного розвитку з тим, щоб вона відчувала себе повноцінним учасником соціального життя. Оптимальним у цьому плані є створення інклюзивного освітнього середовища, яке відкрите для дітей, різних за соціальним статусом, станом здоров'я, зовнішнім виглядом і дає можливість врахувати та задовольняти їхні освітні потреби.

Н. Крилова розглядає освітнє середовище як частину соціокультурного простору, зону взаємодії освітніх систем, їхніх елементів, освітнього матеріалу і суб'єктів освітніх процесів. С. Дерябо подає визначення освітнього середовища через сукупність усіх можливостей для навчання, виховання і розвитку особистості, причому, можливостей як позитивних, так і негативних [3].

Ю. Мануйлов підкреслює зростаюче значення освітнього середовища в розвитку дітей і його тісну взаємодію з навчально-виховною системою. Він дає таке визначення середовища: «... те, посеред чого перебуває суб'єкт, за допомогою чого формується його спосіб життя, що опосередкує його розвиток, і «усереднює» особу. При цьому усереднювати означає типізувати. Бути посередником – означає спонукати, допомагати, дозволяти, породжувати що-небудь. Опосередкувати – означає заломлювати, впливати, в розумінні ушляхетнювати...» [10].

У Законі України «Про освіту» [4] зазначається, що інклюзивне освітнє середовище – сукупність умов, способів і засобів їх реалізації для спільного навчання, виховання та розвитку здобувачів освіти з урахуванням їхніх потреб та можливостей.

У нашому дослідженні розглядаємо середовище як сукупність структурних компонентів, що визначають його сутність: курикулум (адаптація та модифікація структури та змісту навчальних планів, диференціація у стилі, методах навчання та оцінювання); універсальний дизайн (фізична доступність, безпека, інформативність, зручність); матеріально-технічна база (навчально-матеріальна база: кабінети психологічного розвантаження, сенсорні кімнати, з відповідним обладнанням, різні технічні засоби навчання, включаючи комп’ютер і відеотехніку, засоби наочності для дітей із різними категоріями освітніх потреб) і навчально-методичний комплекс (медіатека, корекційні засоби навчання); людський фактор (інклюзивна компетентність педагога).

Принципи створення інклюзивного освітнього середовища:

– природовідповідність освітніх завдань і методів виховання можливостям дітей з особливими освітніми потребами;

– доступність (створення умов для задоволення освітніх потреб кожної дитини);

– діяльність і творчість (організація освітнього процесу, суб’єкти якого, вибирають вид діяльності, що відповідає їхнім здібностям і потребам);

– свобода вибору (кожен учасник освітнього процесу має індивідуальну освітню траєкторію, напрями розвитку через варіативну і багаторівневу структуру простору).

У процесі дослідження розроблено організаційно-педагогічну модель інклюзивного освітнього середовища, яка включає мету, основні принципи та структурні компоненти середовища, особливості взаємодії, що відбуваються навколо дитини з особливими освітніми потребами, та результат, який відображається у формуванні інклюзивної компетентності педагогічних працівників закладів освіти та успішній інтеграції дітей з особливими освітніми потребами в суспільство (рис. 1).

Взаємодія між педагогами та дитиною з особливими освітніми потребами відбувається через психолого-педагогічний супровід і реалізацію корекційно-розвиткових послуг.

У Законі України «Про повну загальну середню освіту» зазначається, що психолого-педагогічний супровід –

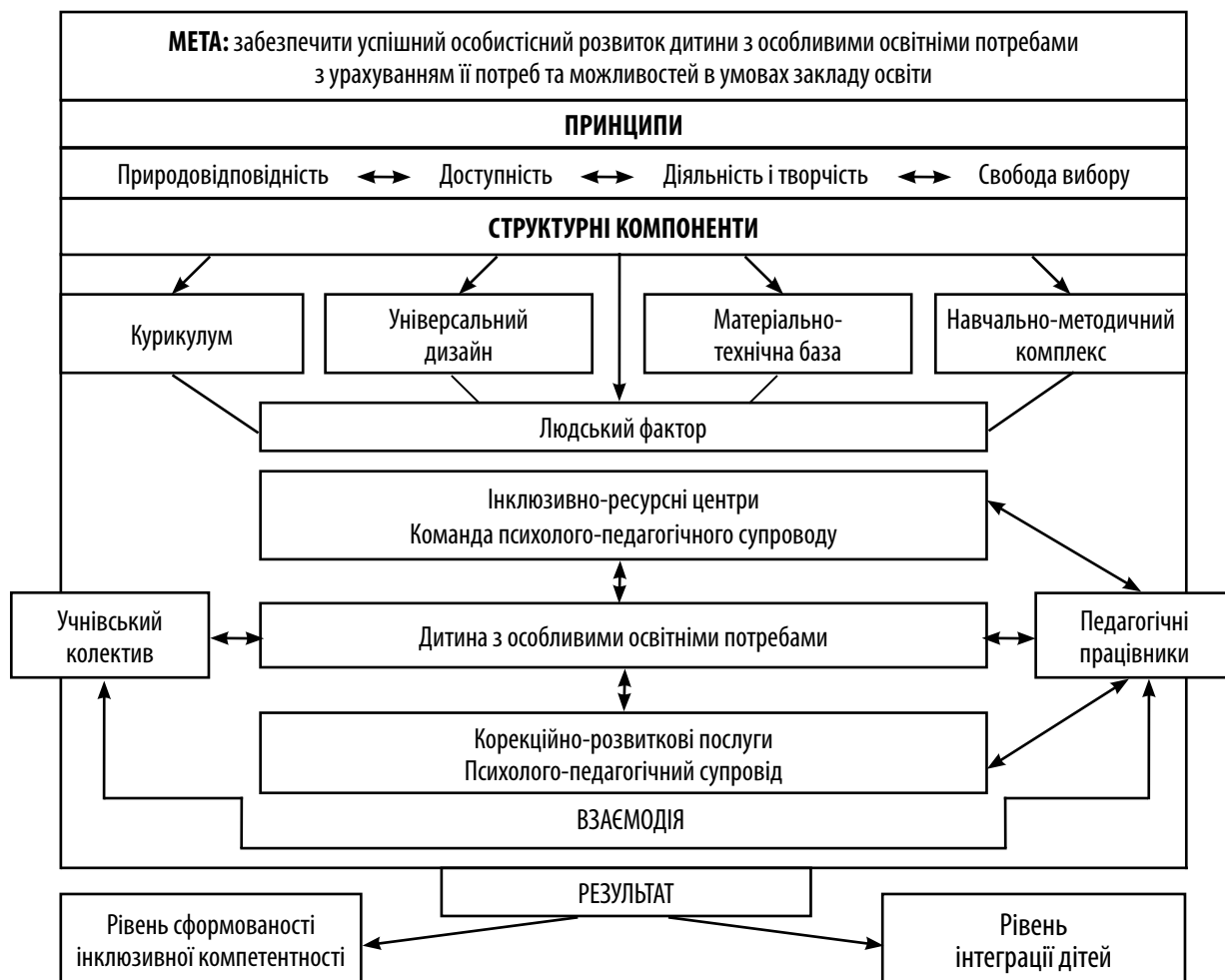

Рис. 1. Організаційно-педагогічна модель інклюзивного освітнього середовища

комплексна система заходів з організації освітнього процесу та розвитку дитини, передбачених індивідуальною програмою розвитку, а корекційно-розвиткові послуги – комплексна система заходів супроводження особи з особливими освітніми потребами у процесі навчання, спрямованих на корекцію порушень шляхом розвитку

особистості, її пізнавальної діяльності, емоційно-вольової сфери та мовлення [5].

Наведемо дані щодо апробації моделі інклюзивного освітнього середовища у закладах загальної середньої освіти Полтавської області за 2018–2020 рр. (табл. 2):

Таблиця 2

Модель інклюзивного освітнього середовища ЗЗСО Полтавщини

Заклади освіти області, що апробують модель, у %		
2018	2019	2020
6,84 % ЗЗСО впроваджують модель інклюзивного освітнього середовища (44 школи, усього ЗЗСО – 643)	28,92% ЗЗСО впроваджують модель інклюзивного освітнього середовища (192 школи, усього ЗЗСО – 607)	40,1% ЗЗСО впроваджують модель інклюзивного освітнього середовища (244 школи, усього ЗЗСО – 607)

Результатом застосування організаційно-педагогічної моделі інклюзивного освітнього середовища у Полтавській області є підвищення рівня інклюзивної компетентності педагогічних працівників закладів освіти. Інклюзивна компетентність педагогів відноситься до рівня спеціальних професійних компетентностей. На думку І. Хафізуллової, це інтегративне особистісне утворення, що має складну структуру, обумовлює здатність здійснювати професійні функції у процесі інклюзивного навчання, враховуючи різні освітні потреби учнів і забезпечуючи включення дитини з обмеженими можливостями здоров'я в середовище загальноосвітнього закладу, створюючи умови для його розвитку і саморозвитку [11].

N. French та R. Chorра провели аналогію між ролями вчителя інклюзивного класу і виконавчого директора в бізнесі, що передбачає розвиток таких навичок: лідерство, співпраця, комунікативні вміння. Вчителі, що демонструють навички в 5 ключових функціональних сферах (планування, супровід/підтримка, пояснення, співробітництво, супервізія колег) сприяють успішній адаптації учнів до інклюзії [8]. Ключові змістові компетенції вчителів для здійснення педагогічної діяльності в рамках інклюзивної освіти передбачають особистісну зацікавленість, позитивну спрямованість на здійснення педагогічної діяльності в умовах включення дітей з особливими освітніми потребами в середовище однолітків з типовим рівнем розвитку; здатність педагогічно мислити на основі системи знань, необхідних для здійснення інклюзивного навчання та досвіду пізнавальної діяльності, здатність аналізувати свою діяльність; уміння моделювати інклюзивне освітнє середовище. Із метою формування інклюзивної компетентності педагогічних працівників області були розроблені спецкурси: «Комплексна соціально-педагогічна підтримка дітей з особливостями психофізичного розвитку в умовах дошкільних навчальних закладів» (для вихователів закладів дошкільної освіти, затверджено ВР ПОІППО від 05.07. 2011 р. № 3); «Теоретико-методологічні аспекти виховання учнів із порушеннями психофі-

зичного розвитку в умовах інклюзивного навчання» (для вчителів початкових класів закладів загальної середньої освіти, затверджено ВР ПОІППО від 05.07. 2011 р. №3) та навчальні програми підвищення кваліфікації: «Програма підвищення кваліфікації асистента вчителя закладу освіти з інклюзивним навчанням»; «Програма підвищення кваліфікації асистента вихователя інклюзивної групи закладу дошкільної освіти»; «Програма підвищення кваліфікації директорів інклюзивно-ресурсних центрів»; «Програма підвищення кваліфікації педагогічних працівників інклюзивно-ресурсних центрів: учителів-логопедів, учителів-дефектологів, практичних психологів, учителів-реабілітологів», які впроваджуються на курсах підвищення кваліфікації педагогічних працівників Полтавського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти ім. М. В. Остроградського.

На базі інституту реалізується регіональний навчально-просвітницький проект «Розвиток інклюзивної освіти у Полтавській області», метою якого є розвиток педагогічної майстерності, інклюзивної компетентностей педагогічних працівників Полтавської області шляхом організації їх навчання у міжтестастійний період; формування необхідних навичок та установок серед батьків дітей з особливими потребами з метою відстоювання права дитини на рівний доступ до якісної освіти, забезпечення економічної та соціальної незалежності їх у майбутньому.

Основні завдання проекту: розвиток інклюзивної компетентності педагогічних працівників закладів дошкільної, загальної середньої та позашкільної освіти Полтавської області; просвітницька та консультативна робота з педагогічними працівниками, керівниками закладів освіти, батьками дітей з особливими освітніми потребами, громадськістю; сприяння об'єднанню зусиль фахівців спеціальних закладів освіти, НРЦ із питань розбудови інклюзивної освіти; створення бази даних (за нозологіями) спеціальних закладів освіти, що надають консультативну допомогу педагогічним працівникам,

батькам дітей з особливими освітніми потребами; координація інклюзивної діяльності, забезпечення рівного доступу дітей до отримання якісних освітніх послуг на всіх рівнях (на рівні закладу освіти, району/міста, ОТГ області).

У рамках реалізації зазначеного проєкту здійснюється системна підготовка педагогічних працівників закладів освіти до роботи в умовах інклюзивного навчання. Вона призначена для освітян Полтавської області, а також може бути корисною педагогічним працівникам інших областей України. Необхідність у розробленні системи підготовки педагогічних працівників закладів освіти до

роботи в умовах інклюзивного навчання моделі зумовлена тим, що на рівні України сформована державна політика щодо навчання педагогів з основ інклюзивної освіти, але не надані механізми її реалізації в обласних ІППО та професіограми педагогічних працівників, які працюють з дітьми з особливими освітніми потребами.

Система підготовки педагогічних працівників до роботи в умовах інклюзивного навчання здійснюється в умовах інтеграції формальної, неформальної, інформальної освіти, складається з чотирьох підсистем та їхнього науково-методичного забезпечення (табл. 3):

Таблиця 3

Система підготовки педагогічних працівників до роботи в умовах інклюзивного навчання

Назва підсистеми	Науково-методичного забезпечення
Школа інклюзивної освіти	2 регіональні навчальні програми для директорів, фахівців ІРЦ та асистента вчителя інклюзивного класу
Спеціальні курси, навчальні тренінги	5 робочих програм підвищення кваліфікації асистента вчителя, асистента вихователя, вчителя початкових класів, вихователя закладів освіти з інклюзивною формою навчання, директорів, фахівців ІРЦ
Навчальний курс «Вступ до інклюзивної освіти» для всіх категорій педпрацівників	Професійна і робоча програма підвищення кваліфікації педагогічних працівників, які працюють в умовах інклюзивного навчання (оновлюються щорічно)
Інформальна освіта (самоосвіта)	6 навчальних кейсів з інклюзивної освіти; Інтернет-ресурси (блоги, сайти): «Спільнота інклюзивно-ресурсних центрів Полтавщини» https://sites.google.com/site/irzpolt Сторінка сайту ПОІППО «Інклюзивна освіта» http://poippo.pl.ua/inkl-osv «Розвиток інклюзивної освіти у Полтавській області» https://inkluz3.blogspot.com/ СДГ «Використання елементів тифлопедагогіки у класах інклюзивного навчання» https://tiflosdg.blogspot.com/

У рамках проєкту розроблено опитувальник і методику діагностування рівнів сформованості інклюзивної компетентності педагогів, у контексті якої визначено критерії та рівні розвитку досліджуваної якості, а також створено

інструментарій для її реалізації. Динаміка професійного зростання педагогічних працівників, які працюють в умовах інклюзивного навчання, за період реалізації проєкту зазначена у табл. 4:

Таблиця 4

Динаміка професійного зростання педагогічних працівників, які працюють в умовах інклюзивного навчання, осіб у %

Назва підсистеми	2017	2018	2019
Школа інклюзивної освіти	36,2 % залучених до навчання	41,4 % залучених до навчання	56,2 % залучених до навчання
Спеціальні курси, навчальні тренінги	41,6% охоплених	54,7% охоплених	60,4% охоплених
Навчальний курс «Вступ до інклюзивної освіти» для всіх категорій педпрацівників	87,4% залучених до вивчення курсу на КПК	91,3% залучених до вивчення курсу на КПК	97,3% залучених до вивчення курсу на КПК
Інформальна освіта (самоосвіта)	0,45 % процес зростання відвідуваності веб-сайтів, блогів, електронних ресурсів	0,56 % процес зростання відвідуваності веб-сайтів, блогів, електронних ресурсів	1,23 % процес зростання відвідуваності веб-сайтів, блогів, електронних ресурсів

Висновки. Отже, моделювання процесу підготовки педагогічних працівників закладів освіти до роботи в умовах інклюзивного освітнього середовища області сприяє підвищенню рівня інклюзивної компетентності вчителів та успішній інтеграції дітей з особливими освітніми потребами у суспільство.

Перспективами подальших наукових досліджень є: розвідки нових форм навчання для педагогічних працівників закладів освіти з питань використання інформаційно-комунікаційних технологій для організації дистанційного навчання для дітей з особливими освітніми потребами та використання нового програмного забезпечення для реалізації корекційно-розвивального складника.

Список використаних джерел

1. Андреева М. О. Концептуалізація поняття «інклюзивне середовище» у контексті розбудови суспільства рівних можливостей в Україні. *Імідж сучасного педагога* : електрон. наук. фах. журн. 2017. № 6. С. 47–50. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/isp_2017_6_13 (дата звернення: 30.04.2020 р.).
2. Бондар Є. О. Виховання осіб з психофізичними вадами як соціальна проблема. URL: <http://library.rehab.org.ua/ukrainian/psicho/bond/print> (дата звернення: 30.04.2020 р.).
3. Водолазська Т. В. Моделювання освітнього середовища початкової школи. *Психологія*. 2010. № 5. С. 53.
4. Закон України «Про освіту»: офіційний сайт. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19/> (дата звернення: 30.04.2020 р.).
5. Закон України «Про повну загальну середню освіту»: офіційний сайт. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/463-20/> (дата звернення: 30.04.2020 р.).
6. Калініченко І. Місце інклюзивно-ресурсного центру в сучасному освітньому просторі. *Perspectives of world science and education. Abstracts of the 11th International scientific and practical conference*. CPN Publishing Group. Osaka, Japan. 2020. P. 513–521. URL: <http://sci-conf.com.ua>
7. Колупаєва А. А. Інклюзивна освіта: реальність та перспективи. Київ : Самміт-Книга, 2009. 272 с.
8. Конвенція про права осіб з інвалідністю: офіційний сайт. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_g71/ (дата звернення: 30.04.2020 р.).
9. Ливенцева Н. А. Обзор современных зарубежных исследований по проблемам инклюзивного образования. URL: <http://www.google.com.ua/search?q> (дата звернення: 30.04.2020 р.).
10. Мануйлов Ю. С. Средовой подход в воспитании. *Педагогика*. 2000. № 7. С. 36–41.
11. Хафизуллина И. М. Формирование инклюзивной компетентности майбутніх вчителів у

процесі професійної підготовки : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.08. Астрахань, 2008. 22 с.

References

1. Andreieva, M. O. (2017). Kontseptualizatsiia poniattia «inkliuzyvne seredovyshe» u konteksti rozbudovy suspilstva rivnykh mozhlyvostei v Ukraini [Conceptualization of the concept of «inclusive environment» in the context of building a society of equal opportunities in Ukraine]. *Imidzh suchasnoho pedahoha [The image of a modern teacher]*, 6, 47-50. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/isp_2017_6_13 [in Ukrainian].
2. Bondar, Ye. O. *Vykhovannia osib z psykhofizychnymy vadamy yak sotsialna problema [Education of people with mental and physical disabilities as a social problem]*. Retrieved from <http://library.rehab.org.ua/ukrainian/psicho/bond/print> [in Ukrainian].
3. Vodolazska, T. V. (2010). Modeliuvannia osvithnoho seredovysheha pochatkovoї shkoly [Modeling of the educational environment of primary school]. *Postmetodyka [Postmethodology]*, 5, 53 [in Ukrainian].
4. *Zakon Ukrainy «Pro osvitu» [Law of Ukraine «On Education»]*: oftsiyni sait. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19/> [in Ukrainian].
5. *Zakon Ukrainy «Pro povnu zahalnu seredniu osvitu» [Law of Ukraine «On complete general secondary education»]*: oftsiyni sait. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/463-20/> [in Ukrainian].
6. Kalinichenko, I. (2020). Mistse inkliuzyvno-resursnoho tsentru v suchasnomu osvithnomu prostori [The place of the inclusive resource center in the modern educational space]. *Perspectives of world science and education. Abstracts of the 11th International scientific and practical conference* (pp. 513-521). CPN Publishing Group. Osaka, Japan. Retrieved from <http://sci-conf.com.ua> [in Ukrainian].
7. Kolupaeva, A. A. (2009). *Inklyuzyvna osvita: realii ta perspektyvy [Inclusive education: realities and prospects]*. Kyiv: Sammit-Knyha [in Ukrainian].
8. *Konventsia pro prava osib z invalidnistiu [Convention on the Rights of Persons with Disabilities]*: oftsiyni sait. Retrieved from https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_g71/ [in Ukrainian].
9. Liventseva, N. A. *Obzor sovremennykh zarubezhnykh issledovaniy po problemam inkliuzivnogo obrazovaniia [Review of modern foreign research on the problems of inclusive education]*. Retrieved from <http://www.google.com.ua/search?q> [in Ukrainian].
10. Manuilov, Iu. S. (2000). Sredovoi podkhod v vospitanii [The environmental approach to education]. *Pedagogika [Pedagogy]*, 7, 36-41 [in Ukrainian].
11. Khafizullina, I. M. (2008). *Formuvannia inkliuzyvnoi kompetentnosti maibutnikh vchyteliv u protsesi profesiinoi pidhotovky [Formation of inclusive competence of future teachers in the process of professional training]*. (Extended abstract of PhD diss.). Astrakhan [in Russian].

Дата надходження до редакції
авторського оригіналу: 28.07.2020